

TARTU ÜLIKOOL

Sotsiaalteaduste valdkond

Johan Skytte poliitikauuringute instituut

Tristan Viidas

LÄHIS-IDA MÕJUVÕIMU MUUTUS NAFTA TÄHTSUSE VÄHENEDES

Bakalaureusetöö

Juhendaja: Raul Toomla, PhD

Tartu 2021

Lühikokkuvõte

Nafta on tänapäevase majanduse üks alustalasid. Ajaloolistel põhjustel on just Lähis-Ida riigid oma rahvaarvu kohta maailma suurimad toornafta eksportijad, mistõttu on nendest saanud aina kasvava energiavajadusega suurriikidele olulised kaubanduspartnerid. Soodne majanduslik olukord ning tihedad kaubandussuhted suurriikidega on kasvatanud ühest küljest majanduslikku mõjuvõimu, kuid teisest küljest ka poliitilist mõjuvõimu.

Mõjuvõimuga on seotud Lähis-Ida riikide hüpoteetiline eristaatus võrreldes sarnases suuruses riikidega, kes aga toornaftat ja energiat ei ekspordi. Eristaatus väljendub erikohtlemises sellistel teemadel, mis seonduvad korruptsiooniga, demokraatia puudumise või ka inimõiguste rikkumistega. Hüpoteesiks oli, et mõjuvõimsad Lähis-Ida riigid pääsevad majanduslikest või poliitilistest sanktsioonidest, sest nad omavad poliitilist ja majanduslikku mõjuvõimu teiste suurriikide üle, kelle huvides on Pärsia Lahe riike kaitsta.

Majandusliku mõjuvõimu kohalt tuvastati, et USA ning ELi puhul on lääneriikide sõltuvus Lähis-Ida naftast vähenenud. Põhjusteks võivad olla nii kliimaeesmärkide järgimine kui imporditud energiast sõltuvuse vähenemine, kuid sellega on vähenenud Lähis-Ida majanduslik mõjuvõim lääneriikide hulgas. Teisalt on suurenenud Hiina ja India poolt Lähis-Idast imporditava toornafta kogus, millega on mõjuvõim Aasias jällegi suurenenud. USA-ELi ning Aasia vastanduvate trendide tõttu saime väita, et valdavalt on jäänud majanduslik mõjuvõim samale tasemele.

Poliitilist mõjuvõimu analüüsides võrreldi India, Hiina, USA ja ELi suurriikide riigipeade visiite Lähis-Idasse. Seal selgus, et sagedamini külastatakse just toornaftat eksportivaid riike, mitte aga võrreldavate majandustega riike, kes toornaftat ei ekspordi.

Nii poliitilise kui majandusliku mõjuvõimu tase on mõõdetavate arvude järgi püsinud Lähis-Idas peaaegu viimasel kahekümnel aastal suures osas samal tasemel. Siiski on näha senini väga traditsioonilistes islamimaades mitmeid läbiviidavaid reforme. Suurem rõhk inimõigustel, riigivalitsemine muutub läbipaistvaks, majandusreformidega pakutakse maksusoodustusi investeerimaks roheenergiasse jne. Selle eesmärgiks on valmistada Lähis-Ida riike ette tulevikuks, kus toornafta mängib maailmamajanduses aina väiksemat rolli.

Sisukord

Sissejuhatus	4
1. Teoreetiline raamistik	7
2. Metoodika	12
2.1 Lähis-Ida võrdlus teiste riikidega	13
2.2 Indoneesia	13
2.3 Mehhiko	14
2.4 Uus-Meremaa	14
3. Nafta tarbimine ja selle olulisus maailmamajanduses	15
3.1 Arenenud riikide naftasõltuvus	16
4. Lähis-Ida riikide majandusliku mõjuvõimu muutus	18
4.1 Maailma naftatootmise tipp	18
4.2 Maailma suurvõimude naftaeksport Lähis-Ida riikidest	19
5. Lähis-Ida riikide poliitilise mõjuvõimu muutus	24
5.1 Lähis-Ida ja võrdlusriikide võõrustatud visiidid	24
Kokkuvõte	28
Kirjanduse loetelu	30

Sissejuhatus

Nafta on maailmamajanduse selgroog, mistõttu mängib ta olulist rolli ka riikide sise- ja välispoliitikas (Van de Graaf & Bradshaw. 2018. 1309). Toornafta eeliseks on tema keemilised omadused, mistõttu on sellest võimalik toota mitmeid tuhandeid tooteid igapäevaseks eluks ning alternatiivide leidmine naftale võib olla väga keeruline. Lähis-Ida riigid on seni nautinud rahvusvahelises poliitikas eristaatust tänu oma nafta ekspordile majanduslikult juhtivatesse riikidesse nagu Euroopa Liidu majanduspiirkonda, USAsse, Hiinasse ning Indiasse, mistõttu on pääsetud mitmetest sanktsioonidest seoses inimõiguste rikkumise või võõrriikide poliitikasse sekkumisega (Kneissl. 2014. 72-73). Sarnane tendents paistab välja samuti toorainetel põhinevatel suhetel Hiina ja Aafrika riikide vahel, kus Hiina soodustab oma tegevusega arengumaades korrupsiooni ning inimõiguste rikkumisi (Taylor. 2006).

Samas on mitmed Lähis-Ida riigid alustanud ettevalmistustega nafta osatähtsuse vähenemiseks või üldsegi otsa lõpetamiseks ning seda nii oma algatusel kui ka välismaiste laenuandjate nõudel. Seda selleks, et vältida ohtu ressursineeduse tekkimiseks. Näiteks OPECi suurima naftaeksportija Saudi Araabia energia tarbimine on palju kõrgem kui maailma keskmine, mistõttu ennustatakse, et nafta tarbimise kasvu jätkudes peab Saudi Araabia aastaks 2038 hakkama nafta ekspordi asemel seda hoopis importima (Salam & Khan. 2018. 4). See pole probleemiks mitte ainult Saudi Araabiale, vaid ka riigid nagu Katar, Kuveit, Bahrein ja Araabia Ühendemiraadid on hakanud pöörama suuremat rõhku alternatiivsetele energiaallikatele, mis peaks loodetavasti tagama nafta ekspordi vähenemisest ja siseriikliku energiatarbimise kasvust hoolimata jätkuva majanduskasvu ja senise elatustaseme (Salam & Khan. 2018. 5, 8-9, 20). Ühtlasi on selle vältimiseks asunud mitmed Lähis-Ida, kuid ka näiteks Aafrika arengumaad oma majandust mitmekesistama. Sõltuvust naftast proovitakse vähendada, suunates naftaekspordist saadud tulusid investeringutena turismindusse (eelkõige AÜE), suurtesse lennunduse ja laevanduse sõlmpunktidesse (Katar, AÜE ning Saudi Araabia) ning meditsiini (The Economist. 2018. 2, 4).

Kui aga maailma mõjukamate riikide jaoks minetab nafta oma senise tähtsuse, võivad Lähis-Ida riigid jääda ilma oma senisest „vanglast tasuta väljapääsu kaardist“. See aga tähendab, et neil tuleb hakata senisest enam rõhku pöörama oma maailmavaatele ning

suhtumisse erinevatesse inimõigustesse. Ühtlasi peavad nad oma seniseid seisukohti sotsiaalsel teemadel hakkama sobitama senini valdavalt läänelike väärtustega. See võib aga kaasa tuua niigi ebastabiilses piirkonnas veelgi enam poliitilisi, majanduslikke kui ka sõjalisi konflikte (Kneissl. 2014. 77-78).

Töös uuritakse Lähis-Ida naftat eksportivate riikide võimalikku eristaatust maailmapoliitikas, mille tagab eaproportsionaalselt suur majanduslik ja poliitiline mõjuvõim. Seda võib põhjustada maailma majanduslikult juhtivate riikide ja regioonide (USA, EL, Hiina ja India) sõltuvus Lähis-Idast eksporditavast toornaftast, et rahuldada majanduskasvust tingitud energiavajadust. Sellest tulenevalt omistatakse naftarikastele riikidele maailmamajanduses ja -poliitikas suurem staatus kui nende SKT või rahvaarv lubada võiks. Ühtlasi uuritakse Lähis-Ida riikide ettevalmistusi nafta osatähtsuse vähenemiseks maailmamajanduses ning naftaekspordist sõltuvatele riikidele kaasneda võivast poliitilise ja majandusliku tähtsuse vähenemisest maailmas. Kui nende majanduslik ja poliitiline mõjuvõim vähenema peaks, siis võib see kaasa tuua suurriigi toetuse vähenemise. Nimelt Lähis-Ida riikide positsiooni tõttu maailma juhtivate nafta eksportijatena väidab käesolev töö, et Lähis-Ida riikide häälel on maailmapoliitikas rohkem kaalu, kui teistel sama suurte majandustega, kuid mitte naftat eksportivatel riikidel. Selle suurema kaaluga kaasneb ka suurem mõjuvõim juhtivate läänერიიკიდე seas, mille tõttu on näiteks USA valmis ÜRO istungitel Saudi Araabiat puudutavatele resolutsioonidele panema ainsa riigina veto. Kui Lähis-Ida riikide nafta eksport langeb, väheneb ka nende poliitiline mõjuvõim ning kasvab teiste riikide surve reformideks, mis võib tuua kaasa muutusi nende senises autoritaarses riigijuhtimises. Seega on eesmärgiks kas kinnitada või lükata ümber hüpotees, et naftaeksport annab naftarikastele Pärsia lahe riikidele maailmapoliitikas suurema mõjuvõimu ja tagab neile eristaatuse.

Töö on oma sisult ehitatud üles kahe põhilise osa ümber. Esiteks võrreldakse Euroopa Liidu, USA, Hiina ja India toornafta importi Lähis-Ida riikidest, tuvastatakse nafta olulisus riikide majanduste toimimiseks ning uuritakse naftasõltuvuse tähendust. Selleks analüüsitakse Lähis-Ida majandust ning selle suunatust naftatoodete ekspordile ja ettevõetavaid samme tulevikus väheneva naftaekspordi korvamiseks. Ühtlasi analüüsitakse muudatusi piirkonna riikide majanduste mitmekesistamises ning sellega kaasnevaid muudatusi majanduslikus mõjuvõimus. Seega võib tähendada Lähis-Ida naftaimpordi vähenemine ELi Lähis-Ida majandusliku mõjuvõimu vähenemist, sest ELi

majandus ei sõltu enam nii palju Lähis-Ida naftast. Seeläbi saab EL võtta kriitilisema suhtumise Lähis-Ida riikide suhtes.

Teises osas võrreldakse ELi, USA, Hiina ja India riigijuhtide visiitide arvu Lähis-Ida riikidesse. Seejuures ei tähenda riigijuht igal riigil automaatselt presidenti, vaid keskendutakse tegelikele võimukandjatele. Suurem visiitide arv tähendab Lähis-Ida suurenenud poliitilist mõjuvõimu. Võrdluse saamiseks võrreldakse visiite arvu ka Indoneesiasse ja Mehhikosse, sest kuigi tegu on Lähis-Ida riikidest suuremate majandustega, on nende kahe riigi näol tegemist energia netoimportijatega.

Alternatiivse väljundina on võimalik tuua Lähis-Ida piirkonna riikide ettevalmistustest muutuvaks maailmamajanduseks, kus domineerivad alternatiivsed energiaallikad, paralleelsele ka Eestiga, kes on senini sõltunud suurel määral põlevkivist ning selle saadustest. Ühtlasi on rafineeritud naftatoodete eksport Eesti suurimaks ekspordiartiklaks (Statistikaamet. 2019). Siiski sobiks selle teemaga süvitsi minek juba uue uuriva töö teemaks.

1. Teoreetiline raamistik

Käesolevas töös käsitletakse eristaatuse kinnitamiseks või ümberlükkamiseks eelkõige mõisteid võim (*power*) ja mõjuvõim (*influence*). Neist esimest ehk võimu defineeritakse tavaliselt läbi konfliktisituatsioonides aset leidnud tegevuste. Robert A Dahl on öelnud, et võimust saab rääkida sellistes olukordades, kus tegutseja A on suutnud panna tegutseja B tegema midagi, mida B ei oleks ilma A sekkumiseta teinud. (Dahl. 1957. 202-203). Üheks näiteks võib siinkohal olla USA ja ELi sanktsioonid Iraanile tema tuumaprogrammi tõttu. Teisisõnu kasutasid USA ning EL oma võimu (sanktsioone), et sundida Iraani tegema midagi, mida Iraan ei oleks muidu teinud (loobuma oma tuumaprogrammist).

Vaadates sanktsioonide lähemalt, siis eeldab sanktsioonide rakendamine seda, et kehtestaja omab piisavat mõjuvõimu vastaspoole üle. Richard Nephew on toonud välja, et kuni 21. sajandini on Hiina näiteks olnud sanktsioonide saaja rollis. Koos majanduskasvuga on aga nende majanduslik mõjuvõim maailmas kasvanud ning nüüd omavad nad arvestatavat jõudu, et ise sanktsioone kehtestada (Nephew. 2019. 1-2). See omab tähtsust, sest uurides edaspidi Lähis-Ida mõjuvõimu muutust ei ole ainsateks suurteks kaubanduspartneriteks enam ainult EL ja USA, vaid ka Hiina ja India. Seeläbi võivadi Pärsia lahe naftat eksportivad riigid saada erikohtlemise osaks, kuid suured kaubanduspartnerid kaitsevad neid võimalike sanktsioonide eest. Toornaftat, kui võimast mõjuvõimu allikat, kasutas OPEC 1973. aastal, kui kehtestas peamiselt USAle, Hollandile ja Taanile embargo vastutasuks viimase toetusele Iisraelile Yom Kippuri sõjas (Britannica. 2021). OPECi roll on tänaseks loomulikult vähenenud, kuid maailmamajanduses on nad jätkuvalt olulised tegutsejad ning seeläbi võiksid teoreetiliselt omada suurt majanduslikku mõjuvõimu.

Võimu definitsioonist lähtuvalt on USA valmis kaitsma Saudi Araabiat avalikkuse ning ka ÜRO Julgeolekunõukogu ees olukordades, kus ta „tavaliste“ (ehk naftat mitte eksportivad riigid; võrdluspunktina Mehhiko ja Indoneesia) riikide kaitseks välja ei astu. Näiteks avaldas CIA andmed, mis viitavad Saudi Araabiast pärit ajakirjaniku ja dissidendi Jamal Khashoggi hukkamist Saudi Araabia kroonprints Mohammed bin Salmani tellimusel Saudi Araabia saatkonnas Istanbulis (Harris *et al.* 2018). Sellest hoolimata astus president Donald Trump Saudi Araabia kaitseks välja, mistõttu järgnes ajakirjaniku

hukkamisele vaid Saudi Araabia enda läbiviidud ühepoolne juurdlus Khashoggi mõrva osas (Shear. 2019). See tekitab pingeid ka Ühendriikides endas, kus Kongress kiitis heaks deklaratsiooni, millega oleks keelatud USA relvastuse müük Saudi Araabiale tulenevalt nende inimõiguste rikkumistest, sekkumisest Jeemeni kodusõtta koos AÜEga ning tulenevalt Saudi Araabia rollist Khashoggi hukkamisel. Selle deklaratsiooni vetostas aga president Donald Trump, mistõttu jätkati relvastuse müügiga (Cowan. 2019).

Teise olulise mõistena saab tuua välja mõjuvõimu. Peter Morriss on toonud välja, et kui võim on spetsiifiline ja suunatud väljund, siis mõjuvõim on rohkem passiivne. See tähendab, et üks riik saab omada teise üle mõjuvõimu ilma seda aktiivselt rakendamata. Seega on tema hinnangul võim mõjuv (*effecting*), seevastu mõjuvõim rohkem mõjutav (*affecting*)(näiteks eeskujuna)(Morriss. 2002. 27). Seega võib öelda, et Ameerika Ühendriigid omavad Eesti üle majanduslikku mõjuvõimu, sest kuigi Eesti ekspordib Ühendriikidesse oma kaupu kuus keskmiselt 100 miljoni euro eest, paigutades USA Eesti ekspordipartnerite edetabelis 4. kohale, ei saa sama öelda impordi kohta. Eesti impordib USAst kaupu kuus keskmiselt vaid 20 miljoni euro eest, millega ei jõua USA isegi Eesti impordipartnerite edetabelis esikümnesse (Statistikaamet. 2020). Kuna Eesti jaoks on USA oluline väliskaubanduspartner eelkõige ekspordi mõistes, seevastu kui import USAst on oluliselt väiksem, siis võibki väita, et kuigi USA ei kasuta oma väliskaubanduse positsiooni Eesti suhtes ära, omab ta siiski riigi üle mõjuvõimu. USA on Eestile tähtsam kaubanduspartner kui Eesti USAle.

Seevastu on Johan Zaaïman leidnud nii enda kui ka teiste varasemates töödes, et nii võimu kui mõjuvõimu võib kasutada sünonüümidenä, sest mõlemad tähendavad lõpuks ühe tegutseja (käesolevas käsitluses riigi) võimu (aktiivset või passiivset) teise üle. Sünonüümidenä käsitlemine ei võimalda neid siduda indiviidide tegutsemisega, kuid käesoleva töö fookuseks olevaid riike see ei mõjuta. Seda eelkõige seetõttu, et võim tähendabki võimekust kutsuda esile erinevaid sündmusi (Zaaïman. 2020. 5-6). Sellele tuginedes käsitletakse teoreetilise raamistiku lihtsustamiseks käesolevas töös võimu ja mõjuvõimu sünonüümidenä ning vaheldumisi.

Oma laia tähendusega, kuid käesoleva töö jaoks keskelt läbiv mõjuvõimu mõiste on töös jaotatud kaheks: poliitiline ja majanduslik. Majanduslikku mõjuvõimu mõõdetakse nafta tarbimise osakaaluga nii Lääneriikides (USA ja EL) kui tõusvates majandustes (Hiina ja

India). Seejuures tähendab suurem nafta tarbimise osakaal Lähis-Ida riikide suuremat majanduslikku mõjuvõimu, sest riigid on Lähis-Idast eksporditavast naftast rohkem sõltuvuses. See toob aga nendele riikidele kaasa lisaks sõltuvusele ka ohu energiajulgeoleku üle (Alnasrawi. 1979. 27).

Oluliseks kontseptsiooniks on ka töös läbivalt kasutatav eristaatuse või erikohtlemise mõiste. Selle all mõistetakse sellist olukorda, kus mingi riik või piirkond saab oma staatusest maailmamajanduses või - poliitikas erikohtlemise osaliseks. Erikohtlemine väljendub näiteks leebemates laenutingimustes, inimõiguste rikkumiste eest leebemates karistustes või sanktsioonide mittekehtestamises. Seda võrrelda Maailma Kaubandusorganisatsiooni (WTO) poolt arenguriikidele määratud eristaatusega, mis tähendab WTOs mitmeid eeliseid. Nendeks eelisteks on rohkem võimalusi oma ekspordi subsideerimiseks või siseriikliku tööstuse kaitmiseks, pikem ajaaken oma majanduste avamiseks välismaailmale aga ka protseduurilised eelised vaidlustes WTOs (Kishore. 2014. 366-368). Selline ametlik kaubandusalane erikohtlemine tekitab WTO nii teoreetilisi konflikte (Conconi & Perroni. 2015. 83-84) kui ka praktilisi probleeme (Mason & Lawder. 2019). Samuti tekitab naftarikaste riikide võimalik erikohtlemine probleeme käesoleva töö raames, sest see võib anda piirkonna riikidele oma majandustega võrreldes ebaproportsionaalset suurt poliitilist või majanduslikku mõjuvõimu.

Poliitilise mõjuvõimu all võetakse arvesse maailma majanduslikult ja poliitiliselt juhtivate riikide ehk USA, ELi, India ja Hiina riigipeade visiite Lähis-Ida riikidesse. Nii USAs kui Hiinas võetakse arvesse presidendi visiite, samas kui Indias arvestatakse peaministri visiite. Euroopat käsitletakse küll ühe piirkonnana, kuid statistikas on arvesse võetud Saksamaa kantsleri, Prantsusmaa presidendi ning Suurbritannia peaministri visiite. ELi erinevate ülesehituse tasandite tõttu otsustatigi võtta arvesse Euroopa Liidu kolme suurima majanduse riigipäid, sest nende väljaütlemised omavad ELis kõige suuremat mõju (Eurostat. 2018).

Miks on aga oluline uurida poliitilise mõjuvõimu muutust just läbi välisvisiitide? Ühe olulise diplomaatiliste suhete olulisust puudutava töö kirjutasid Melvin Small ja J. David Singer. Nad leidsid, et kui panna riigid pingeritta vastavalt riikides paiknevatele saatkondadele, siis vastab pingerida riikide majanduslikule ja poliitilisele mõjuvõimule. Teisisõnu paiknesid edetabelis eespool enamjaolt arenenud Lääneriigid või teised

suurvõimud nagu Nõukogude Liit, Brasiilia või India. Sama tabeli keskosas paiknevad suurvõimude satelliitriigid ning lõpust leiab perifeeriariike, kes ei otsi ka ise aktiivselt kontakti välisriikidega (Small & Singer. 1973. 592-598). Kuigi saatkonnad tähendavad alalist kohalolekut, visiidid on aga lühiajalised, võib siiski olulise riigipea visiit mõnda väikeriiki saata maailmale tugeva sõnumi.

Catherine Cottrell Studemeyer on leidnud, et riigipeade välisvisiidid võivad maailmapoliitikas mängida suurt rolli. Keskendudes näiteks USA president Barack Obama 2014. aasta visiidile Eestisse, mis tõi kaasa poliitilisi tagajärgi. Kuigi Eesti on olnud NATOga liitumisest saadik oma geograafiast tulenevalt NATO perifeeriariik, sai see eriti selgeks pärast 9. septembri terrorirünnakuid USAs kui põhifookus suunati Lähis-Idast tulenevale ohule. Eesti oli geograafiliselt perifeeria jätkuvalt ka 2014. aastal, kuid sellele olid eelnenud Venemaa-Gruusia sõda ning mis veel olulisem, Venemaa-Ukraina sõda ja Krimmi annekteerimine. Seega rõhutas president Obama oma visiidiga Eestisse Baltimaade olulisust NATO kaitseliinis. Oma visiidi ning koos president Ilvesega peetud pressikonverentsiga rõhutati USA ning NATO toetust Eestile kaitseks Venemaa agressiooni vastu ning anti Baltikumi muredele Venemaa osas legitiimsus ka ülejäänud maailma silmis. Visiit leidis aset vahetult enne NATO tippkohtumist Walesis, mis pakkus nii Eestile kui Lätile ja Leedule võimaluse oma sõnumi võimendamiseks ning seeläbi ka oma poliitilise mõjuvõimu suurendamiseks (Studemeyer. 2019. 788-790, 797).

Siiski võivad välisvisiidid tuua ka riikidele oma välispoliitika edendamisel tagasilööke nagu õppis Hiina 2009. aasta visiidist Slovakkiasse. President Hu Jintao kohtus oma ametivenna Ivan Gašparovičiga Bratislavas, mis tõi kaasa kähmluse inimõiguste rikkumistele tähelepanu juhtivate protestijate ja Hiina toetajate vahel. Kuigi Hiina proovib oma mõjuvõimu võõrriikides kasvatada kasutades pehmet jõudu, tõi kõva jõu kasutamine Slovakkias nähtavale suure erinevuse Hiina enda ning Euroopa meedias kajastatuse kohapealt. Ühtlasi tähendas see suurt mainekahju Hiinale, kes üritab oma investeeringutega siseneda lisaks Aafrika ning Lähis-Ida riikidele ka Euroopasse (Pleschová & Fürst. 2015. 55, 62). Hoolimata riigipea visiitidega kaasnevatest ohtudest näitab see, et presidendi visiidid on jätkuvalt oluline osa riikidevahelisest diplomaatiast. Kuna sellised kõrgetasemelised visiidid nõuavad suurt planeerimist ning ressursse, siis ei tehta ühtegi sellist visiiti ilma asjata.

Visiidid näitavad mõjuvõimu ka Ungari puhul, kus viimase positiivne meelestatus Hiina suhtes on senini olnud mõlemale vastastikku kasulik. Ungari on osa Hiina uue Siiditee projektist, tänu millele saab riik Hiinalt suuri välisinvesteeringuid. Lisaks on Ungari kiitnud heaks juba kaks Hiinas toodetud COVID-19 vaktsiini ning nendega inimesi kaitsepookinud. Hiina on aga saanud omale liitlase Euroopa Liidus, kes muuhulgas blokeeris ELi ühisavalduse, millega oleks kritiseeritud Hiinat Hongkongi demokraatiameelsete protestide mahasurumisel (ERR. 2021a). See toimus kõigest kuu pärast seda, kui Ungari kritiseeris avalikult ELi otsust kehtestada Hiina ametnikele sanktsioonid seoses uiguuride inimõiguste rikkumistega. Vaid paar päeva pärast kriitikat võõrustas Ungari Hiina kaitseministrit vastusena Ungari ametivenna visiidile Hiinasse (Reuters. 2021).

Käesolevas töös tähendabki seega suurenenud visiitide arv kasvavat mõjuvõimu, sest tihtipeale teavitatakse just peale selliseid visiite avalikkust uutest koostööalgatustest või suurematest majandustehingutest. Siinkohal tuuakse võrdlusena kõrvale ka välisvisiitide arv Indoneesiasse, Mehhikosse ja Uus-Meremaale, sest kuigi mõlemad riigid on nii rahvaarvu kui ka majanduse poolest suuremad kõik ükski Lähis-Ida riik, siis on erinevalt Lähis-Idast tegemist ikkagi naftat ja energiat importivate riikidega. Seega puhtalt majanduslikus võtmes peaksid maailma suurimate majanduste juhid külastama Indoneesiat, Mehhikot ja Uus-Meremaad sagedamini kui Lähis-Ida riike, sest esimeste puhul on kaubandushuvid suuremad. Kui aga töö hüpotees vastab tõele ning riikide naftasõltuvus annab Lähis-Ida riikidele suurema mõjuvõimu, siis peaks just Pärsia Lahe piirkonna riikidesse tehtama rohkem visiite kui võrdlusriikidesse hoolimata nende väiksemast SKTst.

2. Metoodika

Nagu eelnevalt tutvustatud, siis uuritakse käesolevas töös kvantitatiivselt kahte kontseptsiooni - majandusliku ja poliitilise mõjuvõimu muutumist. Sõltumatu muutuja ehk majanduslik mõjuvõim on naftaeksport Lähis-Ida riikidest (Saudi-Araabia, AÜE, Kuveit, Bahrein, Iraan, Iraak) maailma juhtivatesse riikidesse (USA, Hiina, India, EL). Sõltuv muutuja ehk poliitiline mõjuvõim on suurvõimude riigipeade välisvisiidid Lähis-Ida piirkonda. Töö hüpoteesist tulenevalt mõjutab sõltumatu muutuja ehk majanduslik mõjuvõim sõltuvat ehk poliitilist mõjuvõimu.

Hüpoteesile tuginedes tähendab suurriikide suurenenud naftaimport Lähis-Ida riikidest vastavate riikide sõltuvust Lähis-Ida toornaftast. See võimaldab järeldada Lähis-Ida suurenenud majanduslikku mõjuvõimu. Kui aga naftaimport Lähis-Idast on vähenenud, siis on vähenenud ka regiooni mõjuvõim, sest nende staatus olulise kaubanduspartnerina on nõrgenenud.

Välisvisiitide mõõtmise all võrdleme taaskord suurvõimude riigipeade välisvisiite Lähis-Ida regiooni. Riigipeadena käsitletakse reaalseid võimukandjaid ning mitte ainult esinduslikku rolli omavaid isikuid. Seega ei võrrelda mitte ainult presidentide, vaid osade riikide puhul ka peaministrite või liidukantslerite visiite. Suurvõimude riigipeadeks valiti USA, Hiina, India ja ELi välisvisiidid oma ametiaja jooksul. EL hõlmas endas UK peaministri, Saksamaa liidukantsleri ja Prantsusmaa presidendi visiite. Metoodikast tulenevalt järeldame, et suurem visiitide arv Lähis-Ida tähendab tihedamat poliitilist ja majanduslikku koostööd kahe riigi vahel, mis väljendub Lähis-Ida suurenenud poliitilises mõjuvõimus. Kui aga visiitide arv on vähenenud, siis väljendub see suurriikide muutunud fookuses ning seeläbi väheneneb Lähis-Ida poliitiline mõjuvõim.

Kahe mõjuvõimu suurenemist või vähenemist võrreldes on võimalik teha järeldusi Lähis-Ida üldise mõjuvõimu muutuse kohta tänaseni päevani. Sinna kõrvale võetakse prognoosid järgneva kümne aasta muudatustest energiatootmises ning uuritakse Pärsia lahe riikide ettevalmistusi tulevikuks, kus mängib aina suuremat rolli roheenergia. Sellest tulenevalt tehakse järeldusi regiooni mõjuvõimu muutumisest käesolevas hetkes.

Empiirilises analüüsis kasutatakse võimalikult värskeid andmeid, kuid siiski kahte erinevat ajaraamistikku. Esiteks analüüsitakse vahemikus 1965-2017 maailma

energiatarbimist ning erinevate energialiikide osakaalu. Pikk ajaperiood on vajalik seetõttu, et nafta tähtsust vaadates ei ole oluline vaid viimase 20 aasta tendentsid, vaid ka sellele eelnenud pikem ajalugu.

Teiseks keskendutakse nii naftaimpordi kui ka välisvisiitide joonistel vahemikule 2005-2018 (India puhul andmete puudumise tõttu vahemik 2008-2018). Selline ajaraam hõlmab endas vähemalt ühe majandustsükli: kiire majanduskasv, 2007-2008 majanduskriis, taastumine ning seejärel taaskord majanduskasv.

2.1 Lähis-Ida võrdlus teiste riikidega

Välisvisiidid on tihtipeale seotud riikide geograafilise läheduse ning ka ajalooga - naaberriigid on omavahel lähemalt seotud, mistõttu tehakse omavahelisi riigivisiite tihemini. Parema ülevaate saamiseks poliitilise mõjuvõimu muutumisest toome võrdlusesse lisaks Lähis-Idale kolm riiki, kelle majandused ei sõltu naftaekspordist. Saudi Araabia, kui maailma suurim naftaimportija, asub oma 779 miljardi dollarise nominaalse SKP suurusega maailmas 18. kohal. Tema majandusega võrreldavad riigid on näiteks 16. kohal paiknev Indoneesia (1,1 triljonit dollarit) või 15. kohal paiknev Mehhiko (1,2 triljonit dollarit). Teisest küljest võtame naftarikastest maadest võrdlusesse Katari, kelle 167 miljardi dollari suurune nominaalne SKP asetab ta maailmas 54. kohale. Võrreldavaks riigiks sobib näiteks 50. kohal paiknev Uus-Meremaa (204 miljardit dollarit). Olgu siinkohal ka mainitud, et kõik kolm võrdlusriiki kuuluvad IEA liikmesriikide hulka (Indoneesia kui partnerriik) (IEA. 2020a). Ometi on kõigi kolme võrdlusriigi puhul tegemist toornafta netoimportijatega.

2.2 Indoneesia

Indoneesia eripära võrreldes Lähis-Ida riikide või Mehhikoga on Indoneesia tohtu rahvastik – 250 miljonit inimest paigutavad ta maailmas 4. kohale. Ühtlasi omab Indoneesia Kagu-Aasia suurima riigina suurt mõjuvõimu olles ka ASEANi riikidest suurim. Nagu varasemalt välja toodud, siis ka Indoneesia SKP on Saudi Araabiast 30% kõrgem, kuid rahvastik on Indoneesias tervelt 7,5 korda suurem (Doing Business. 2020. 4). 2017. aasta seisuga moodustavad naftatooted Indoneesia energiatarbimisest 40%, olles

sellega suurim energiaallikas. Kuigi Indoneesia on üks piirkonna suurimaid maagaasiga varustajaid ning maailma suuruselt neljas söetootja, siis on tegemist suure energianõudluse tõttu siiski energia (sealhulgas toornafta) importijaga (IEA. 2020b). Sellest tulenevalt on Indoneesia sobilik võrdlus Saudi Araabiale, sest erinevalt Saudi Araabiast on tegu hoopiski naftat importiva riigiga.

2.3 Mehhiko

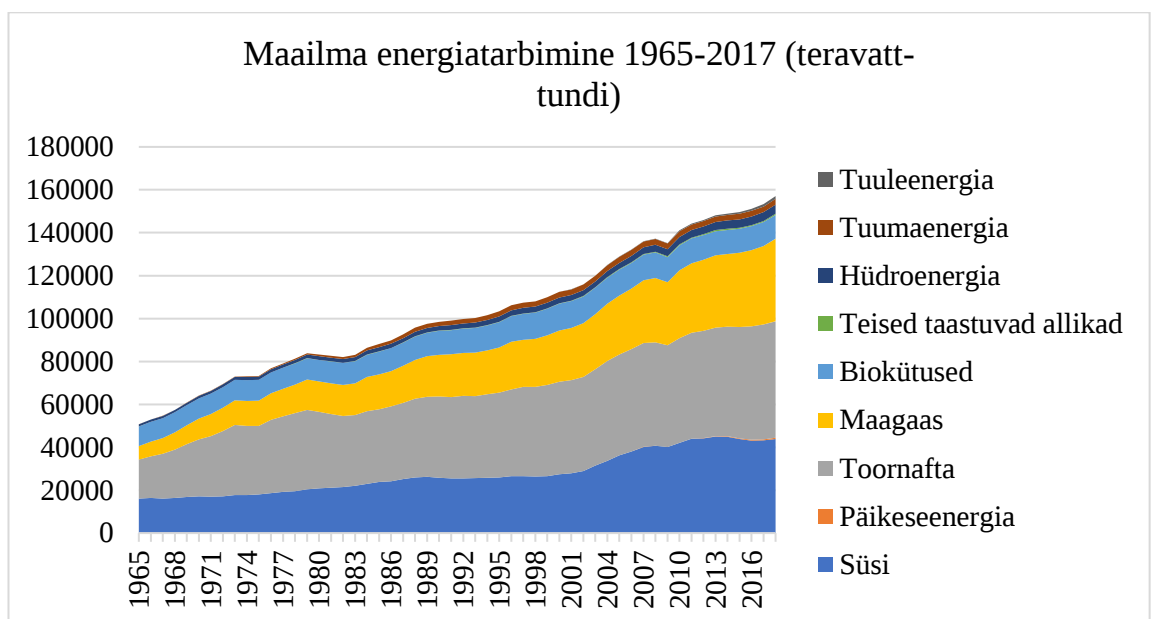
Mehhiko jääb oma rahvastikult alla Indoneesiale küll kahekordselt, kuid oma 125 miljonilise elanikkonnaga ollakse Saudi Araabiast siiski ligi neli korda suurem. Mehhiko kasutab oma energiavajaduse rahuldamiseks enamjaolt maagaasi ning toornaftat. Veelgi üllatavam on see, et toornafta kasutamise osakaalu poolest edastatakse isegi mitmeid Lähis-Ida riike. Oma kiiresti kasvava elanikkonna ning energiavajaduse tõttu sai Mehhikost 2016. aastal energia netoimportija, mis tähendab, et tema energiavajadus ületas tema enda energiatootmist (IEA. 2020c). Seetõttu on Mehhiko ja Indoneesia sobilikud võrdlused Saudi Araabiale, sest kuigi mõlemad riigid on nii oma rahvastiku kui ka majanduse poolest Saudi Araabiast palju suuremad, on Mehhiko ja Indoneesia siiski energiat importivad riigid.

2.4 Uus-Meremaa

Uus-Meremaa on oma rahvaarvult (4,7 miljonit elanikku) kordades väiksem kui Indoneesia või Mehhiko, kuid ometi sobib ta võrdluseks Katariga, sest Kataris elab vaid 2,7 miljonit inimest. Lisaks kaob Uus-Meremaa puhul ka naaberriigi geograafiline eelis, mis võib rolli mängida näiteks USA ja Mehhiko visiitide puhul. Sarnaselt eelmisele kahele riigile toodab ka Uus-Meremaa ise toornaftat, kuid suurte rafineerimistehaste puudumise ja kasvava energiavajaduse tõttu on tegemist viimase 30 aasta jooksul toornafta netoimportijaga, sest import ületab eksporti vähemalt 3-5 korda. Jättes seega kõrvale naftatootmise ja impordi, peaks Uus-Meremaa omama suurema rahvaarvu ja majanduse tõttu ka suuremat majanduslikku mõjuvõimu kui Katar. Kui aga teooria naftat eksportivatest riikidest peab paika, siis omab Katar Uus-Meremaast palju suuremat mõjuvõimu, millega kaasneb ka suurem välisvisiitide arv.

3. Nafta tarbimine ja selle olulisus maailmamajanduses

Hoolimata meedias kõlanud rohelise energia võidukäigust on nafta tootmine ning tarbimine kasvanud koos üldise energiavajaduse kasvuga iga aasta. Seda on vedanud eriti arenevate riikide energiavajaduse kasv, mida rahuldakse madala elatustaseme tõttu odavate fossiilsete kütustega (süsi, maagaas ja nafta). Eriline rõhk on nafta tähtsusel just kaupade ja inimeste transpordil, sest vaid murdosa lennukitest, laevadest, rongidest ning veokitest kasutab naftaproduktidele alternatiivseid energiaallikaid (IMF. 2011. 92-93, 95).

Joonis 1. Andmed: Our World in Data, 2018.

Alates 60ndatest on maailm saanud energiat kõige enam just naftast (vt joonis 1). Energiatarbimine ise on aga kasvanud poole sajandiga peaaegu neli korda. Kui lähtuda prognoosidest, siis troonib toornafta jätkuvalt esikohal ka 2040. aastal. Isegi kui süsi on oma teise koha loovutanud maagaasile, siis moodustavad kõik taastuvad allikad kokku vaevu poole toornafta antavast energiakogusest (EIA. 2017). See aga tähendab nii nafta kui ka käesoleva töö aktuaalsust eile, täna, homme ning ka 20 aasta pärast.

Maailma nafta kogutoodangust moodustavad Lähis-Ida riigid 65%. Käesolevas töös uuritakse eelkõige Lähis-Ida piirkonnast suurima osakaaluga naftaeksportijaid: Saudi Araabia 42%, Iraan 19%, Araabia Ühendemiraadid 11%, Kuveit 11%, Iraak 6%, Omaan 5%, Katar 4% (CIA World Factbook. 2018). Sellest tulenevalt kasutatakse näiteks nafta

tarbimist ja importi/eksporti puudutavate andmete puhul Rahvusvahelise Energiaagentuuri (IEA) andmebaasi või riikide enda statistikaid.

3.1 Arenenud riikide naftasõltuvus

1940. aastast saadik on igale USA majanduslangusele eelnenud naftahinna järsk tõus (Bahgat. 2003. 2). Selle kõige hilisem näide on 2008. aasta kriisile eelnenud nafta hinnatõus. Selle põhjus on lihtne – 37% USA energiast pärineb naftasaadustest, olles sellega suurim energiaallikas (EIA. 2020a). Nafta osakaalu kasvu on soodustanud majanduskriiside vaheline stabiilne majanduskasv, mis teisest küljest tähendas aga naftatootjatele endale väiksemaid kasumeid ning seega jäid USA energiasektoris tegemata vajalikud investeeringud pakkumise suurendamiseks. Samal ajal kasvas aga nõudlus, mistõttu kasvas omakorda ka imporditud toornafta osakaal. USA või ühegi teise riigi sõltuvus nafta ekspordist ei tähenda aga automaatselt ohtu riigi energiajulgeolekule. Küll muutub risk aga ohuks siis, kui kogu imporditud nafta pärineb ühest piirkonnast või isegi ühest riigist, sest sellisel juhul tähendab ühe transpordikoridori katkemine olulisi häired riigi enda energiaga varustatuses (Bahgat. 2003. 8-9).

Nii USA ja ELi kui ka Hiina ja India impordivad enim naftat just Lähis-Ida piirkonnast, millega tekib omavaheline konkurents paremate tingimuste saamiseks ning pikaajase tarneahela tagamiseks. Nimelt on Saudi Araabial maailma suurimad ning kõige odavamalt ja lihtsamini ligipääsetavad naftareservid, mis asuvad pealegi arenenud naftatranspordi taristuga piirkonnas. Seetõttu on Saudi Araabia naftat eksportivatest riikidest valmis kõige kiiremini reageerima lühiajalistele ja järskudele naftavajaduste kasvule. See annab Lähis-Ida riikidele suuremat kaalu läbirääkimisteks. USA ja Lähis-Ida koostöö algas, kui USA ehitas üles praeguseks maailma suurima ning täielikult saudide omanduses oleva Saudi Aramco ettevõtte, mille nimetus tulenes *Arabian-American Oil Company* esitähedest. Sarnane muster kordus ka teises Pärsia lahe riikidest, sest ka neis pandi alus naftatööstustele just lääneriikide poolt (Bahgat. 2003. 43-45). Kuigi senini on Lähis-Idast kõige rohkem naftat importinud riik USA, siis statistikale tuginedes on viimasel paaril aastal võtnud selle tiitli üle Hiina, mis võib kaasa tuua võimu ümber mängimist piirkonnas.

Esimese ja Teise maailmasõja vahelisel perioodil omasid lääneriigid selgelt võimu Lähis-Ida riikide üle, mida ilmestavad kontsessioonilepingud toornafta puurimiseks ja ekspordiks. Esiteks toetasid USA ning Euroopa naftaettevõtteid nende koduriikide sõjaline kohalolek Lähis-Idas või nende poliitiline mõjuvõim. Teiseks puudusid Pärsia lahe riikidel teadmised naftatööstuse toimimise kohta, mistõttu oligi Lähis-Ida nõus väga pikaajastele ja ühepoolsetele kontsessioonilepingutele alla kirjutama.

Olukord muutus aga 60ndatel, mil loodi esialgu vaid 5 naftariigi ning tänaseks juba 13 naftariigi poolt Naftat Eksportivate Riikide Organisatsioon (OPEC), mille liikmesriikides toimub ligikaudu 44% maailma nafta tootmisest ning mille naftareservid moodustavad tervelt 88% maailmavarudest (OPEC. 2021). 70ndatel toimus OPECi mõjuvõimu kasv, sest Lähis-Idas toimus naftafirmade riigistamine ning lääneriikide osaluse väljaostmine või isegi väljatõrjumine. Seega ei saanud enam USA ning Euroopa riigid kontrollida imporditava toornafta hinda, vaid see sõltus OPECist. Kuna aga lääneriikide majandused olid võtnud mitmekümne aasta jooksul suuna odava nafta kasutamisele, siis oli toornaftat mõne teise energiaallika vastu vahetada väga raske. Samas ei ole sõltuvus ja seeläbi oht energiajulgeolekule ainult ühepoolne, sest kui Lähis-Ida riigid sõltuvad täielikult nende naftat importivate riikide tarbimisest, võib lääneriikide majanduslangus tähendada sama ka Lähis-Ida riikidele. See ongi põhjuseks, miks need riigid on hakanud vähendama oma majanduste sõltumist naftaekspordist (Alnasrawi. 1979. 2, 26-27).

4. Lähis-Ida riikide majandusliku mõjuvõimu muutus

Kõige tuntavam muutuste algus Lähis-Ida riikide jaoks kattub ilmselt naftatootmise tipuga (*peak oil*), sest just sel hetkel saavutab toornafta tootmine maailmas suurima taseme, misjärel hakkavad tootmismahud pöördumatult langema (Van de Graaf & Bradshaw. 2018. 1317). Kuigi naftatippu prognoositakse vahemikku 2020-2040, saab selle kindlaks määrata alles pärast selle toimumist. Bakalaureusetöös uuritav probleem on seeläbi ilmselt tulevikus teravamalt esilekerkiv ning seega hüpoteetiline.

Sellegipoolest on juba näha mõningaid märke tarbimisharjumuste muutumises tänu frakkimistehnoloogia kasutuselevõtule Ameerika Ühendriikides, kliimateadlikkuse tõusule ning ebastabiilsele naftatoodangule konfliktis Lähis-Ida piirkonnas (Van de Graaf & Bradshaw. 2018. 1310). See on toonud kaasa energiatootmise kese järk-järgulise nihkumise aina enam Põhja-Ameerika poole (Jaffe. 2011). Tulenevalt nafta elulisest tähtsusest kõikide maailma riikide jaoks ning USA eriliste suhete tõttu Lähis-Ida riikidega (nii liitlas- kui ka vaenusuhted) on kirjandust suurel hulgal.

4.1 Maailma naftatootmise tipp

Olgu seega veelkord öeldud, et eeldatav naftatootmise tipp muutub iga aastaga, mistõttu on seda võimalik tuvastada alles mitu aastat pärast selle reaalsel toimumist. IEA 2019-2024 aasta prognoosis toodi siiski välja, et lähima viie aasta jooksul ei ole naftatootmise tippu näha. Kuigi põhjuseid selleks on õige mitu, siis võib neist olulisematenä tuua välja arenguriikide jätkuva SKT kasvu, mida omakorda toetab rahvastiku kasv. Mõlemad tähendavad suuremat energiavajadust, mida saab pakkuda võrreldes taastuvate allikatega suhteliselt odav nafta (IEA. 2020a).

2020 alguses laiemalt levima hakanud COVID-19 pandeemia tõttu on siiski suurem osa lähiaastate analüüsi ja prognoosi muutunud, sest pandeemia võib seda tippu tuua nii lähemale, kuid lükata ka kaugemale. Esiteks on tarbimise enneolematult järsk langus toonud kaasa toornafta ülejäägi, mida võimendab veelgi maailma suurimate naftatootvate riikide keeldumine naftatootmise kärpimisest. Tõsi, et 12. aprillil 2020 leppisid OPEC+ liikmed kokku ajalooliselt mahukas naftatootmise kärpes, millega vähendatakse mais ja juunis kogu maailma naftatootmist 9,7 miljoni barreli võrra päevas ehk 10% (Rees

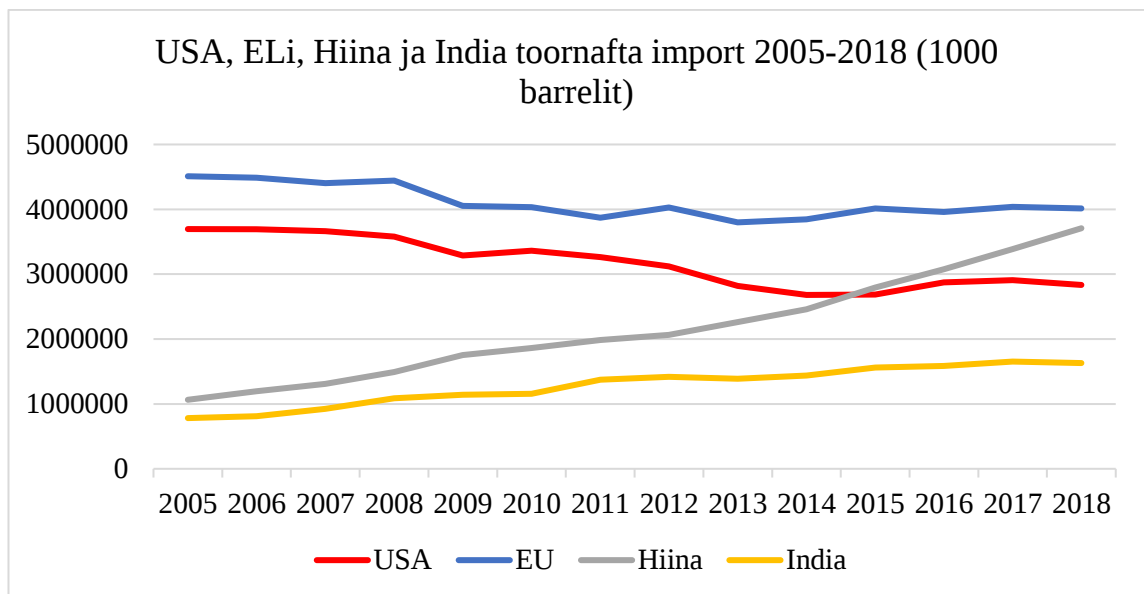
& Krauss. 2020a). Sellegipoolest jäävad alles suured käärid pakkumise ja tegeliku nõudluse vahele (Reed & Krauss. 2020b). Reaalsete prognoosidega maailmamajanduse avamise ja taaskäivitamise teemadel jäävad hätta nii majandus- kui ka tervishoiuspetsialistid, sest ühtegi võrreldavat sündmust tänapäevases ühiskonnas toimunud ei ole. Seega võib ühest küljest väita, et viirus toob kaasa muutunud maailma, mistõttu jäi naftatootmise tipp käesoleva aastatuhande teise kümnendi vahetusse. Aastateks kärbitud turismindus, majandusseisakust tingitud tarbimise vähenemine teatud sektorites, vähenenud inimeste liikumine, suurenenud kaug- ja õppetöö osakaal ning vajadus sõltuda rohkem kohalikest energiaallikatest võib tähendada nafta tootmise järkjärgulist kahanemist.

Pandeemiast tingitud järsk naftatarbimise vähenemine, Venemaa ja Saudi-Araabia hinnasõjast tulenev nafta ületootmine tõid kaasa ajalooliselt enneolematult madalad naftahinnad (ERR. 2020a). Kuna tarbimine langes, tootmine jäi samaks või kasvas ning naftamahutite kogus jäi samaks, siis tekkis naftast üleküllus, sest seda ei olnud füüsiliselt kuskile panna (Reed & Krauss. 2020a). Näiteks USA West Texas Intermediate (WTI) toornafta võrdlushind sulgus 20. aprillil tasemel -37,63 dollarit barrelist (Markets Insider. 2020). See tähendas, et igale virtuaalsele naftabarreli ostjale maksis müüja lausa peale.

Odavat naftat ääreni täis mahutid ja tankerid ning jätkuv nafta ületootmine tähendavad tarbijatele aina odavamaid hindu, mis omakorda pärsivad investeeringuid alternatiivsetesse energiaallikatesse. Seega milleks investeerida taastuvatesse allikatesse kui naftahind on konkurentsituult kõige odavam. See aga tähendab praeguses majanduses mitmete suurinvesteeringute külmutamist või lausa suunamist nafta töötlemisse või ladustamisesse. Kui mõne aja pärast toimub olukorra normaliseerumine, siis on nafta osakaal maailma energiatarbimisest taas mitme protsendipunkti võrra tõusnud ning naftatootmise tipu saavutamine lükkub taaskord edasi.

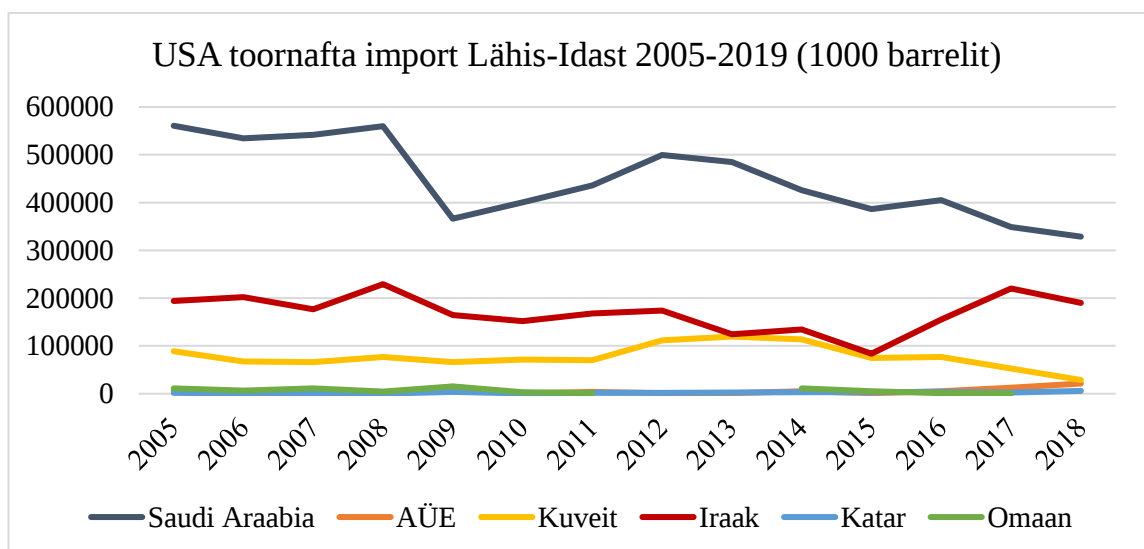
4.2 Maailma suurvõimude naftaeksport Lähis-Ida riikidest

Käesolevas peatükis võrreldakse SKT poolest maailma suurimate piirkondade naftaimporti Lähis-Ida piirkonna riikidest, et uurida viimaste võimalikku majandusliku mõjuvõimu muutust. Naftaimporti vähenemine tähendab, et mõjuvõim on vähenenud. Seevastu toornafta impordi kasv tähendab, et Lähis-Ida piirkonna mõjuvõim on kasvanud.

Joonis 2. Andmed: Trade Map. 2020a.

Arenenud regioonides Ameerika Ühendriikides ja Euroopa Liidus on toornafta import viimase 20 aasta jooksul järjepidevalt vähenenud (vt joonis 2, lk 11). Seevastu kiiresti tõusva majandusega Hiinas on toornafta import viimase 20 aastaga lausa kaheksa kordistunud ning Indias on import kolmekordistunud. Seega saab pelgalt imporditud barrelitele tuginedes väita, et tänu Aasia impordile on naftat eksportivate riikide majanduslik mõjuvõim tõusnud, Euroopa ja USA puhul langenud.

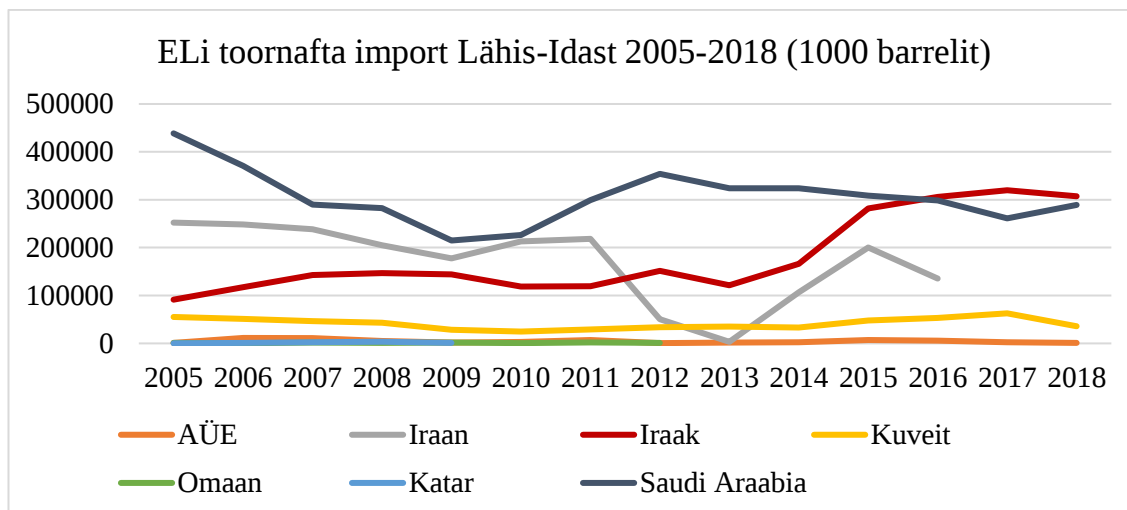
Joonis 3. Andmed: EIA. 2020b.

USA puhul tuleneb naftaimpordi vähenemine varem väljatoodud frakkimistehnoloogia laialdasest kasutuselevõtust 2010 aasta paiku, mille tagajärjel on näiteks toornafta import

Saudi Araabiast kukkunud 50% võrra. Näiteks import Kuveidist on aga esimest korda USA energiaagentuuri loomisest saadik kukkunud nulli (Scheid. 2019). Ainsana on stabiilsena püsinud toornafta import Iraagist. Seega saab statistikale tuginedes väita, et Lähis-Ida majanduslik mõjuvõim on vähemalt Ameerika Ühendriikide seisukohalt vähenenud.

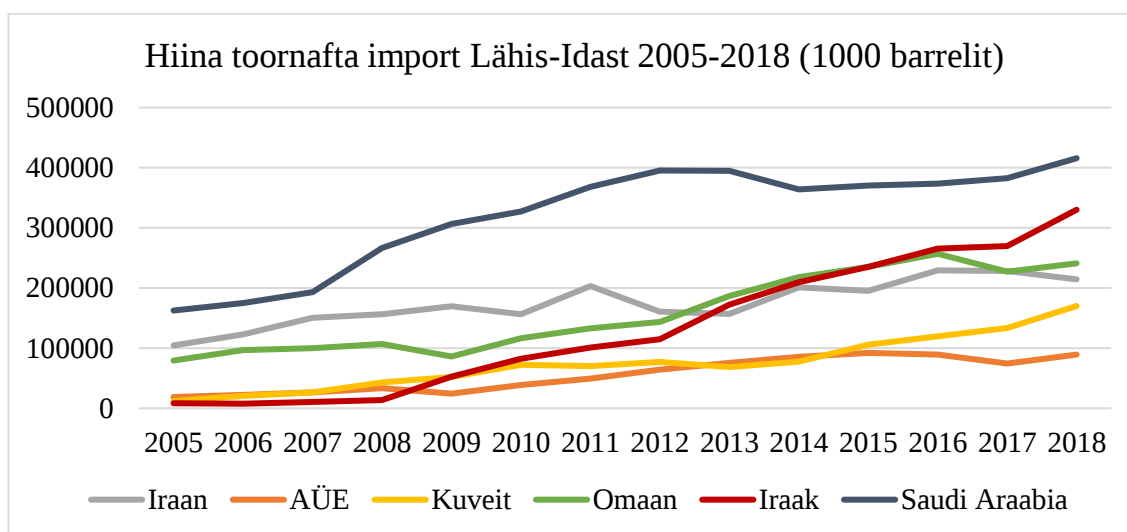
Olgu siinkohal siiski öeldud, et kuigi käesolev töö käsitleb Lähis-Ida regiooni kui maailma suurimat naftatootjat ja -eksportijat, siis üksikuid riike võrreldes on maailma suurimaks naftatootjaks Ameerika Ühendriigid ise, moodustades maailma naftatoodangust 20%. Alles teisel kohal asub Saudi-Araabia 12%, 6. ja 7. kohal Iraak ja AÜE kumbki 4%, 9. ja 10. kohal asuvad Iraan ja Kuveit kumbki 3%. Kokku toodavad seega Lähis-Ida riigid 29% maailmas toodetavast naftast (EIA. 2021b).

Ühtlasi tuleb tuua välja, et 2020. aastal sai Ühendriikidest oma ajaloo jooksul esmakordselt riik, kes kütuste (toornafta, rafineeritud naftatooted ja muud vedelikud) importimise asemel kütusi hoopiski eksportis. Imporditavate kütuste hulk on USA puhul olnud küll languses 2004. aastast saadik, kuid impordi muutus ekspordiks 2020. aastal oli EIA hinnangul siiski lühiajaline nähtus, mis oli tingitud COVID-19 pandeemiast ja sellega kaasnenud majanduslangusest. Prognooside kohaselt peaks 2021-2022 olema Ühendriigid siiski taaskord kütuste netoimportijad, mida veab eelkõige toornafta import (Macintyre ja French. 2021). Isegi kui USA oli 2020. aastal kütuste netoeksportija, siis samaaegselt toimus ka toornafta import Lähis-Idast, mistõttu on eeltoodud joonis jätkuvalt ajakohane.

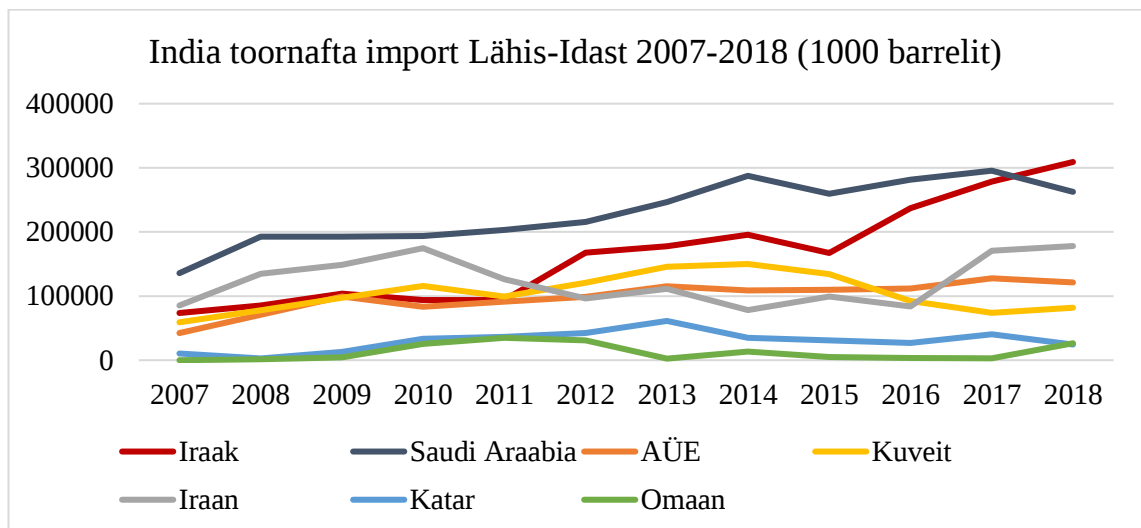
Joonis 4. Andmed: European Commission. 2018.

Sarnane tendents paistab esmapilgul välja ka Euroopa Liidu toornafta impordi statistikast. Küll on aga ELis toornafta import Lähis-Idast püsinud viimasel aastakümnel samal tasemel ning import Iraagist on isegi kasvanud. Seega vähemalt toornafta impordi seisukohalt on Lähis-Ida Euroopa silmis oma mõjuvõimu isegi kasvatanud. Kui vaadata Euroopa Keskkonna Agentuuri (EEA) statistikat, siis näeme sealt, et Euroopas on energia tarbimine koguarvuna stabiilselt vähehaaval langenud (EEA. 2020). Seega näeme kogu energiatarbimise langust kõrvuti toornafta impordi langusega, kuid Lähis-Ida riikidest pärit toornafta impordi samal tasemel püsimist. Seega võime väita, et Lähis-Ida riikide mõjuvõim on Euroopa Liidu seisukohalt püsinud samal tasemel.

Joonis 5: Trade Map. 2020b.

Hiina, kui SKT põhjal maailma suuruselt teise majanduse, tõusu on tohtnud tohtu energiatarbimise kasv (Worldometer. 2020). See paistab välja ka jooniselt 5, kus Hiina tõuseb lähiaastatel maailma suurimaks toornafta importijaks. Sellest tulenevalt on järjepidevalt kasvanud Hiina toornafta import Lähis-Ida riikidest. Enim impordib Hiina naftat just Saudi Araabiast, kes on koos Iraagiga kompenseerinud ka naftaimporti vähenemist Iraanist. Seega saab statistikale tuginedes väita, et Lähis-Ida mõjuvõim on Hiina seisukohast lähtudes kasvanud. Kuna Hiina majandus kasvab oma suuruse kohta väga kiiresti ning Hiina välisinvesteeringutega arenguriikidesse Aafrikas, Aasias ja Ladina Ameerikas ei konkureeri mahtude ning projektide arvu vaadates mitte ükski riik, siis kasvab ka Hiina enda mõjuvõim maailmamajanduses ja -poliitikas väga kiiresti (Korniyenko & Sakatsume. 2009. 2).

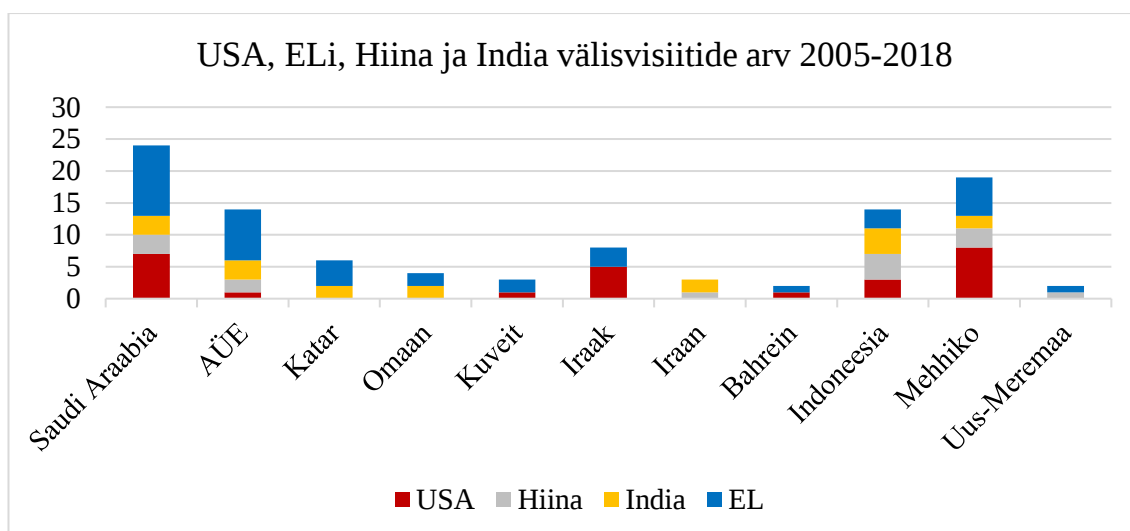
Joonis 6. Andmed: Trade Map. 2020c.

Sarnaselt Hiinaga on ka India toornafta import viimase kahekümne aastaga kasvanud. Seega oleks loogiline eeldada, et sellest on võitnud ka Lähis-Ida riigid. Sellel eeldusel on tõepõhi all, sest kolm suurimat Indiasse naftat importivat riiki on Pärsia lahe riigid: Iraak, Saudi Araabia ja AÜE. Erinevalt eelnevast kolmest maailma suurjõust ei ole suurim naftatarnija mitte Saudi Araabia vaid Iraak. Sellegipoolest on peaaegu kõikide Lähis-Ida riikide naftaeksport Indiasse kasvanud. Ainsa erandina paistab silma sarnaselt Hiinale naftaimporti langus Iraanist, mida on põhjustanud viimasel ajal kasvanud pinged Iraani ning USA ja ELi vahel. Koos Hiina ja India majanduskasvuga on kasvanud ka toornafta import Lähis-Ida riikidest, mistõttu saab järeldada naftariikide majandusliku mõjuvõimu kasvu nii Hiina, India kui ka nende liitlasriikide suhtes.

5. Lähis-Ida riikide poliitilise mõjuvõimu muutus

5.1 Lähis-Ida ja võrdlusriikide võõrustatud visiidid

Poliitilist mõjuvõimu mõõdetakse esiteks Ameerika Ühendriikide, Hiina ja India riigipeade ametlike visiite järgi Lähis-Ida riikidesse. Seejärel kaasatakse võrdlusesse ka Indoneesia, Mehhiko ja Uus-Meremaa. Käesolevas töös mõistetakse riigipea all eelkõige reaalset võimukandjat ning mitte esinduslikku rolli omavat positsiooni. Seetõttu loeti USA ja Hiina puhul riigipeadeks presidendid ning Indias riigi peaminister. ELi puhul aga UK, Saksamaa ja Prantsusmaa riigipead. Suurem visiitide arv tähendab ka suuremat mõjuvõimu, sest see väljendab Lähis-Ida riikide olulist kaubandusstaatust küllastavatele riikidele.

Joonis 8. Andmed: Office of the Historian et al. 2020.

Jooniselt 8 on näha, et Saudi Araabia on USA, ELi, Hiina ning India riigipeade poolt enim külastatud riik. USA puhul on seitse riigivisiiti ühest küljest seletatav 3000 liikmelise sõjaväebaasi tõttu, kuid ometi on see väike arv võrreldes näiteks Kuveidi ja Katari 13 000, Bahreini 7000 või AÜE 5000 liikmeliste USA sõjaväebaasidega (Berger. 2020). Teisest küljest on nii USA kui ka Saksamaa, Inglismaa ning Prantsusmaa visiitide arv seletatav käesoleva töö hüpoteesist lähtuvalt Saudi Araabiast imporditava toornafta tõttu. Vaadates saudidelt pärit toornafta impordi kasvu ka Indias ja Hiinas ei ole nende kahe riigi peale kokku kuus riigivisiiti samuti suur üllatus. Näiteks India on teinud kõik oma kolm riigivisiiti Ühendemiraatidesse viimase kuue aasta jooksul. AÜE ning Iraak paistavad samuti suurema hulga visiitidega silma kui teised väiksemad ning ühtlasi ka

väiksema naftakoguse ekspordiga Araabia poolsaare riigid, mis omakorda justkui kinnitaks hüpoteesi, et mida rohkem ekspordib mingi riik teistele naftat, seda olulisem ta riikide jaoks ka on. AÜEs paiknevad samuti Ühendriikide sõjaväebaasid, Iraagis aga sõjaväebaasid ning aktiivsed sõjalised missioonid (Wallin. 2018. 10). See on samas järjekordne põhjus USA riigipeal nendesse riikidesse ning oma kaitsejõudude juurde visiite korraldada.

Liikudes aga edasi võrdlusriikidesse Indoneesiasse ja Mehhikosse, siis on tulemuste seas näha geograafiast tulenevaid mõjutusi. USA naaberriik on Mehhiko, mistõttu on Ühendriikide riigipea seda riiki külastanud viimase 16 aasta jooksul tervelt kaheksa korda. Hiina ja India on aga Mehhikot külastanud kokku vaid viis korda. Sarnasus paistab välja ka Indoneesiast, kus Hiina ja India on oma geograafiast tulenevalt külastanud Indoneesiat kumbki neli korda, USA vaid 3 korda. Siinkohal saab tuua paralleele ka Eestiga, kus uute presidentide või peaministrite esimesed töövisiidid toimuvad üldjuhul naaberriikidesse Soome või Läti. Seda oli näha nii president Kersti Kaljulaidi kui ka peaministrite Jüri Ratase ja Kaja Kallase töövisiitidest Soome.

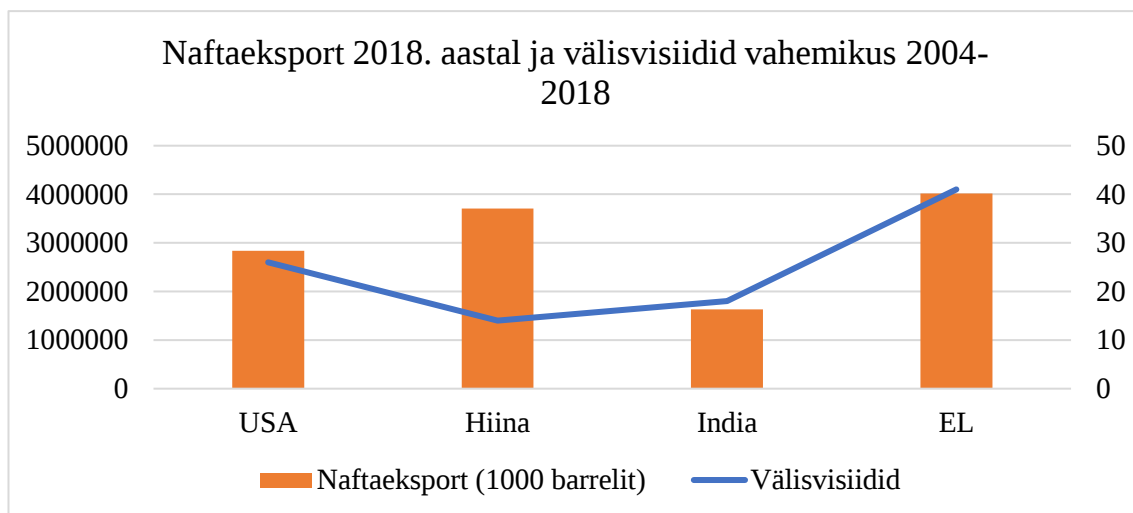
Seevastu Uus-Meremaale tehtud visiitidest paistab välja vaid üksainus visiit Hiina riigipea ning üks visiit Saksamaa liidukantsleri poolt, mida on võrreldes Katari tehtud kokku 6 välisvisiidiga üsna vähe. Võrreldes Mehhiko ja Indoneesiaga ei ole Uus-Meremaal ühegi suurvõimuga geograafilist eelist, kuid seda ei ole ka Kataril, mistõttu on antud võrdlusriigi kasutamine põhjendatud. Uus-Meremaa kahjuks võib mängida ka suure naabri lähedus (Austraalia), mida teised riigipead enamasti Uus-Meremaa asemel külastavad.

Pöördudes nüüd töö hüpoteesi juurde, milles väideti Lähis-Ida riikide eristaatust, siis vähemalt visiitide statistikale tuginedes on Lähis-Ida riikide mõjuvõim nafta ekspordi tõttu suurem kui ta ilma selleta oleks. See paistab välja nii maailma suurimate naftaeksportijate Saudi Araabia ja AÜE suuremast visiitide arvust kui vähematest visiitidest väiksematel naftaeksportijatel Kataril, Omaanil, Kuveidil ning Bahreinil. Saudi Araabiat on nelja maailma mõjukaima piirkonna riigijuhid külastanud kokku kõige enam, sest kõik neli piirkonda impordivad olulise koguse oma energiavajadust katvast toornaftast Saudi Araabiast. Araabia Ühendemiraate on külastatud kokku vähem kui Mehhikot, kuid sama palju kui Indoneesiat. Katari on külastatud neli korda rohkem kui

suurema majandusega Uus-Meremaa. Siin tuleb siiski jätkuvalt rõhutada geograafiat – naaberriikides käiakse läheduse ja ajalooliste suhete tõttu palju tihedamini kui Lähis-Idas, mis on kõigi kolme suurriigi jaoks palju kaugemal. Võttes arvesse ka AÜE majanduse suuruse võrrelduna Mehhiko või Indoneesiaga, on vahe veelgi selgem.

Sellest vaatepunktist lähtudes tuleb võrrelda USA välisvisiitide arvu Indoneesiasse ning kõrvutada seda näiteks Saudi Araabiaga: visiite Indoneesiasse kolm ning Saudi Araabiasse 7. Teisalt tuleb võrrelda Hiina ja India välisvisiitide arvu Mehhikosse ning kõrvutada seda AÜE või Saudi Araabiaga: kahe Aasia suurvõimu visiite kokku nii Mehhikosse kui Emiraatidesse viis ja Saudi Araabiasse kuus. Sellise võrdlusega oli võimalik riikidevaheline distants jätta kõrvale ning võrrelda puhtalt mõjuvõimust tulenenud visiitide arvu. Siit näemegi, et hoolimata Saudi Araabia väiksemast sisemajanduse kogutoodangust on maailma suurvõimud külastanud seda riiki rohkem kui suurema SKTga Indoneesiat. Nagu toodi välja riikide võrdluse peatükis, siis on Indoneesia energia netoimportija, Saudi Araabia, AÜE ning teised Lähis-Ida riigid senini veel netoeksportijad.

Seega loeme visiitidest välja, et mida rohkem impordivad maailma suurriigid Lähis-Idast toornaftat, seda tihemini riigipead neid naftariike külastavad. Võttes võrdlusesse Lähis-Idast suuremate majandustega, kuid naftat mitte eksportivad Mehhiko, Indoneesia ja Uus-Meremaa, siis on näha, et neid riike külastatakse oluliselt vähem kui Lähis-Ida riike. Kuna visiitide arv on seostatud poliitilise mõjuvõimuga siis saamegi järeldada, et Lähis-Ida riigid omavad tulenevalt visiitide arvust poliitilist mõjuvõimu suurriikide üle ning saavad seeläbi erikohtlemise osaks. Kui aga naftaeksport peaks teiste tingimuste samaks jäädes vähenema, siis võib näha ka visiitide vähenemist ja seega mõjuvõimu kadu. See võib kaasa tuua suurema surve tegutseda rohkem kooskõlas ülejäänud maailmas väljakujunenud tavadega seoses läbipaistva valitsuse, inimõiguste ning demokraatiaga.

Joonis 7. Andmed: Trade Map. 2020a.

Käesoleval joonisel saame võrrelda USA, Hiina, India ja ELi välisvisiite Lähis-Itta võrrelduna Pärsia lahe regioonist imporditud toornaftaga. India, USA ja ELi puhul paistab välja korrapära - mida rohkem toornaftat Lähis-Idast imporditakse, seda tihemini ka piirkonnas asuvaid riike külastatakse. Näiteks India impordib EList ligikaudu kaks korda vähem toornaftat, kuid ka välisvisiite Lähis-Itta on ta teinud ELi riigipeadest kaks korda vähem. Ainsa erandina paistab siinkohal välja Hiina, kes küll impordib ELiga peaaegu samas koguses toornaftat, kuid välisvisiite on kõikidest suurvõimudest tehtud kõige vähem.

Antud joonis annab kinnitust, et toornafta import ja välisvisiidid on omavahel sõltuvuses. Teisisõnu, mida rohkem naftat suurvõimud Lähis-Idast impordivad, seda olulisemad need naftariigid neile majanduslikus mõttes on, mistõttu tehakse suuremate majanduste või rahvastikuga võrdlusriikidest just Lähis-Itta enim välisvisiite. Oleme juba tuvastanud, et välisvisiidid on oluline aspekt, mis annab aimu riikide poliitilisest mõjuvõimust. Seega saabki öelda, et vähemalt senikaua kuni arenevates riikides kasvab energianõudlus, mida rahuldatakse Lähis-Idast imporditava toornaftaga, kasvab ka piirkonna majanduslik ja poliitiline mõjuvõim.

Kokkuvõte

Bakalaureusetöö eesmärgiks seati sissejuhatuses Lähis-Ida riikide mõjuvõimu muutumise tuvastamine. Mõjuvõimu muutus sai hüpoteesi kohaselt alguse Lähis-Ida naftaekspordi suurenemisest või vähenemisest ülejäänud maailma. Mõjuvõim jagunes aga ise majanduslikuks ja poliitiliseks mõjuvõimuks. Neist esimest võrreldi Lähis-Idast imporditava toornafta kogustega, kus suurem kogus tähendas Lähis-Ida suurenevat mõjuvõimu ning väiksem kogus vähenevat mõjuvõimu. Poliitilist mõjuvõimu võrreldi aga Lähis-Idasse tehtud välisvisiitide abil, kus suurem arv visiite tähendab suurenevat mõjuvõimu ning väiksem arv vähenevat mõjuvõimu.

Mõjuvõimuga seostati Lähis-Ida riikide võimalik eristaatus võrreldes teiste sarnases suuruses riikidega, kes energiat ja toornaftat ei ekspordi. Eristaatus väljendub erikohtlemises teemadel, mis puudutab näiteks inimõiguste rikkumist, demokraatia puudumist, korruptsiooni. Hüpoteesiks oli, et mõjuvõimsad riigid pääsevad poliitilistest või majanduslikest sanktsioonidest tänu oma mõjuvõimule teiste suurriikide üle, kelle huvides on Lähis-Ida riike kaitsta.

Majanduslikult poolelt tuvastati, et olgu põhjuseks kliimaeesmärkide järgimine ning sellest tulenev naftatarbimise langus või imporditud energiast sõltuvuse vähenemine, kuid siiski on USA ning ELi puhul läänერიიკიდე sõltuvus Lähis-Ida naftast vähenenud. Seega on vähenenud ka Lähis-Ida majanduslik mõjuvõim läänერიიკიდე seas. Teisest küljest on suurenenud India ja Hiina poolt Lähis-Idast imporditava toornafta kogus, mistõttu on Aasias mõjuvõim suurenenud. Kahe seisukoha vastandlikkuse tõttu saime seega väita, et suures osas on jäänud majanduslik mõjuvõim samale tasemele.

Võrreldes USA, Hiina ning India riigipeade visiite Lähis-Idasse, siis on samuti näha, et toornaftat eksportivaid riike külastatakse sagedamini kui teisi võrreldava majandusega riike kes toornaftat ei ekspordi. Kuigi mõnevõrra segab statistikat geograafiline mõõde ehk Indoneesia lähedus Indiale ja Hiinale ning Mehhiko lähedus Ühendriikidele, paistab siiski selgelt välja, et nii USA kui ka India ja Hiina külastavad Araabia poolsaare maid palju tihemini kui teisi sarnaseid, kuid toornaftat mitteeksportivaid maid. See paistab välja ka Katari ja Uus-Meremaa võrdlusest, sest mõlemad riigid asuvad suurriikidest kaugel. Jättes isegi kõrvale Ühendriikide sõjaväebaasid Lähis-Idas, paistab ebaproportsionaalselt suur külastuste hulk jätkuvalt silma. Samas ei Hiinal ega Indial (v.a.

India baas Omaanis) Lähis-Idas sõjaväebaase ei ole, seega on suurem osa Hiina ja India välisvisiitide puhul nendesse riikidesse seotud aina suureneva energiavajaduse katmiseks vajalike visiitidega, millega tagatakse jätkuv toornafta tarne Lähis-Ida maadest.

Kuigi nii majandusliku kui ka poliitilise mõjuvõimu tase on mõõdetavate arvude järgi püsinud Lähis-Idas viimasel kahekümnel aastal enamjaolt samal tasemel, on siiski näha senini väga traditsioonilistes islamimaades läbiviidavaid reforme. Naistele ja seksuaalvähemustele antakse rohkem õigusi ja vabadusi, valitsemist muudetakse läbipaistvamaks ning viiakse läbi majandusreforme ja pakutakse maksusoodustusi nii inimestele kui ettevõtetele. Kõige selle eesmärgiks on valmistada Lähis-Ida riike ette tulevikuks, kus toornafta ei mängi enam nii olulist rolli kui senini.

Kirjanduse loetelu

Afary, Janet. 2021. „Iranian Revolution“ *Encyclopaedia Britannica*. 25. märts. <https://www.britannica.com/event/Iranian-Revolution> (külastatud 2. mai, 2020).

Alnasrawi, Abbas. 1979. „Arab Oil and the Industrial Economies: The Paradox of Oil Dependency.“ *Arab Studies Quarterly*. 1(1). 2, 26-27.

Berger, Miriam. 2020. „Where U.S. troops are in the Middle East and Afghanistan, visualized.“ *The Washington Post*. 5. jaanuar. https://www.washingtonpost.com/world/where-us-troops-are-in-the-middle-east-and-could-now-be-a-target-visualized/2020/01/04/1a6233ee-2f3c-11ea-9b60-817cc18cf173_story.html (külastatud 5. mai, 2020).

Britannica. 2021. „Arab oil embargo“ <https://www.britannica.com/event/Arab-oil-embargo> (külastatud 3. mai, 2021).

Central Intelligence Agency. 2018. „The World Factbook. Country comparison: Crude Oil – Exports.“ <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/rankorder/2242rank.html> (külastatud 02. oktoober, 2019).

China Vitae. 2020. „VIP Appearances & Travel. Travel and Appearances for: Xi Jinping.“ <http://www.chinavitae.com/vip/index.php?mode=events&type=cv&id=303> (külastatud 17. aprill, 2021).

Conconi, Paola & Carlo Perroni. “Special and Differential Treatment of Developing Countries in the WTO” *World Trade Review*. (2015) 14:1. 83-84.

Cowan, Richard. 2019. „Senate fails to override Trump vetoes of bills stopping Saudi weapons sales“ *Reuters*. 30. juuli. <https://www.reuters.com/article/us-usa-saudi-arms-idUSKCN1UO2BN> (külastatud 12. aprill, 2021).

Dahl, Robert Alan. 1957. „The Concept of Power.“ *Behavioral Science*. 2(3). 202-203.

Doing Business. 2020. „Economy Profile. Saudi Arabia.“ <https://www.doingbusiness.org/content/dam/doingBusiness/country/s/saudi-arabia/SAU.pdf> (külastatud 2. aprill, 2020).

- EEA. 2020. „Final energy consumption by sector and fuel in Europe“ <https://www.eea.europa.eu/data-and-maps/indicators/final-energy-consumption-by-sector-10/assessment> (külastatud 22. aprill, 2021).
- ERR. 2020a. „Lukoil: Vene-Saudi nafta hinnasõda on kasulik USA-le“ 19. märts. <https://www.err.ee/1066036/lukoil-vene-saudi-nafta-hinnasoda-on-kasulik-usa-le> (külastatud 12. aprill, 2021).
- ERR. 2021a. „Ungari blokeeris EL-is Hiina-kriitilise avalduse“ 16. aprill. <https://www.err.ee/1608180865/ungari-blokeeris-el-is-hiina-kriitilise-avalduse> (külastatud 2. mai, 2021).
- European Commission. 2018. „Registration of Crude Oil Imports and Deliveries in the European Union (EU28) (1)(INTRA + EXTRA EU)“ https://ec.europa.eu/energy/data-analysis/eu-crude-oil-imports_en (külastatud 17. aprill, 2020).
- Eurostat. 2019. „Which Member States have the largest share of EU’s GDP?“ 11. mai. <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/-/DDN-20180511-1?inheritRedirect=true> (külastatud 13. mai, 2020).
- Harris, Shane *et al.* 2018. „CIA concludes Saudi crown prince ordered Jamal Khashoggi’s assassination.“ *The Washington Post*. 17 november. https://www.washingtonpost.com/world/national-security/cia-concludes-saudi-crown-prince-ordered-jamal-khashoggis-assassination/2018/11/16/98c89fe6-e9b2-11e8-a939-9469f1166f9d_story.html (külastatud 14. mai, 2020).
- IEA. 2020a. „Countries.“ <https://www.iea.org/countries> (külastatud 2. aprill, 2020).
- IEA. 2020b. „Crude oil imports vs exports, Indonesia, 1990-2017.“ <https://www.iea.org/countries/indonesia> (külastatud 2. aprill, 2020).
- IEA. 2020c. „Mexico.“ <https://www.iea.org/countries/mexico> (külastatud 5. mai, 2020).
- IMF. 2011. „Chapter 3. Oil scarcity, growth, and global imbalances“ *World Economic Outlook*.

IMF. 2019. „IMF Executive Board Completes the Second Review Under Angola’s Extended Arrangement and Approves US\$247 Million Disbursement.” *IMF Country Report No. 19/371*. 1-2, 4.

Info Queen Bee. 2013. „List of International Trips of Dr Manmohan Singh From 2004 To 2013“ <http://www.infoqueenbee.com/2013/10/list-of-international-trips-of-dr.html> (külastatud 17. aprill, 2020).

International Energy Agency. 2019. „Oil 2019. Analysis and forecast to 2024.“ <https://iea.blob.core.windows.net/assets/91655782-051b-4307-99e4-ffa454625214/English-Oil-2019-ES.pdf> (külastatud 21. märts, 2020).

Jaffe, Amy Myers. 2011. „The Americas, Not the Middle East, Will Be the World Capital of Energy.“ *Foreign Policy*. 15. august. <https://foreignpolicy.com/2011/08/15/the-americas-not-the-middle-east-will-be-the-world-capital-of-energy/> (külastatud 7. oktoober, 2019).

Kishore, Pallavi. 2014. “Special and Differential Treatment in the Multilateral Trading System” *Chinese Journal of International Law*. (2014). 366-368.

Kneissl, Karin. 2014. „When Importers Turn to Exporting Oil and Gas – the Shale Gas Hype and Certain Geopolitical Changes Lie Ahead in the Eastern Mediterranean.“ *Comparative Politics* 3(17). 72-73, 77-78.

Korniyenko, Yevgeniya. & Toshiaki Sakatsume. 2009. „Chinese investment in the transition countries“ *EBRD*. 2.

Krauss, Clifford. 2020a. „Oil Nations, Prodded by Trump, Reach Deal to Slash Production.“ *The New York Times*. 13. aprill. <https://www.nytimes.com/2020/04/12/business/energy-environment/opec-russia-saudi-arabia-oil-coronavirus.html> (külastatud 22. aprill, 2020).

Krauss, Clifford. 2020b. „The Big Deal to Cut Oil Production May Not Be Big Enough.“ *The New York Times*. 13. aprill. <https://www.nytimes.com/2020/04/13/business/economy/coronavirus-oil-opec-trump.html> (külastatud 22. aprill, 2020).

Macintyre, S. & Matt French. 2021. „U.S. will import 62% more crude by 2022 due to domestic production declines, says EIA“ *World Oil*. 17. veebruar. <https://www.worldoil.com/news/2021/2/17/us-will-import-62-more-crude-by-2022-due-to-domestic-production-declines-says-eia#:~:text=EIA%20expects%20that%20the%20United,production%20in%202021%20and%202022.&text=EIA%20forecasts%20monthly%20domestic%20crude,by%20the%20end%20of%202022> (külastatud 14. aprill, 2021).

Markets Insider. 2020. „OIL (WTI)“ <https://markets.businessinsider.com/commodities/oil-price?type=wti> (külastatud 21. aprill, 2020).

Mason, Jeff & David Lawder. 2019. “Trump targets China in call for WTO to reform “developing” country status” *Reuters*. 26. juuli. <https://www.reuters.com/article/us-usa-trade-wto-idUSKCN1UL2G6> (külastatud 6. mai, 2021).

Morriss, Peter. 2002. „Power: A Philosophical Analysis, 2nd edition“ *Contemporary Political Theory*. 2(3). 27.

Nephew, Richard. 2019. “China and economic sanctions: where does Washington have leverage?” *Domains of strategic competition*. 1-2.

Office of the Historian, Foreign Service Institute. 2020. „Travels Abroad of the President“ <https://history.state.gov/departments/history/travels/president> (külastatud 17. aprill, 2020).

OPEC. 2021. „About us“ https://www.opec.org/opec_web/en/17.htm (külastatud 18. aprill, 2021).

Pleschová, Gabriela & Rudolf Fürst. 2015. „Mobilizing Overseas Chinese to Back Up Chinese Diplomacy – The Case of President Hu Jintao’s Visit to Slovakia in 2009.“ *Problems of Post-Communism*. Vol. 62. 55, 62.

Reuters. 2021. “Hungary quietly hosts Chinese minister days after EU human rights sanctions” 25. märts. <https://www.reuters.com/world/china/hungary-quietly-hosts-chinese-minister-days-after-eu-human-rights-sanctions-2021-03-25/> (külastatud 2. mai, 2021)

Salam, Mohammad Asif & Sami A. Khan. 2018. „Transition towards sustainable energy production – A review of the progress for solar energy in Saudi Arabia.“ *Energy Exploration & Exploitation* 2018, 36(1). 4-5. 8-9, 20.

Saudi Arabia. 2017. „Saudi Vision 2030“ 13.

Scheid, Brian. 2019. „US zeros Venezuela, Kuwait and Nigeria crude imports as Canada flows surge: EIA“ *S&P Global*. 11. juuli. <https://www.spglobal.com/platts/en/market-insights/latest-news/oil/071119-us-zeros-venezuela-kuwait-and-nigeria-crude-imports-as-canada-flows-surge-eia> (külastatud 22. aprill, 2020).

Shear, Michael D. 2019. „Trump Shrugs Off Khashoggi Killing by Ally Saudi Arabia.“ *The New York Times*. 23 juuni. <https://www.nytimes.com/2019/06/23/us/politics/trump-khashoggi-killing-saudi-arabia.html> (külastatud 14. mai, 2020).

Small, Melvin & J. David Singer. 1973. „Diplomatic Importance of States, 1816-1970: An Extension and Refinement of the Indicator.“ *World Politics*. 25:4. 592-598.

Statistikaamet. 2019. „Eksport. 2018. <https://data.stat.ee/profile/country/ee/#exports> (külastatud 27. oktoober, 2019).

Statistikaamet. 2020. „Septembri eksport oli selle aasta suurim“ <https://www.stat.ee/et/uudised/valiskaubandus-september-2020> (külastatud 14. aprill, 2021).

Studemeyer, Catherine Cottrell. 2019. „Cooperative Agendas and the Power of the Periphery: the US, Estonia, and NATO after the Ukraine Crisis“ *Geopolitics*. 24:4. 788-790, 797.

Zaaiman, Johan. 2020. „Power and Influence: Assessing the Conceptual Relationship“ *KOERS – Bulletin for Christian Scholarship*. 85(1). 5-6.

Taylor, Ian. 2006 “China's Oil diplomacy in Africa” *International Affairs*. 85:5. 940, 943, 944, 951.

The Economist. 2018. „The Middle East and Russia are ill-prepared for a low-carbon future – When the sun sets on oil“ 15. märts. <https://www.economist.com/special->

[report/2018/03/15/the-middle-east-and-russia-are-ill-prepared-for-a-low-carbon-future](#)
(külastatud 7. oktoober, 2019).

Trade Map. 2020a. „List of crude oil imports by country.“
<https://www.trademap.org/Index.aspx> (külastatud 17. aprill, 2020).

Trade Map. 2020b. „List of supplying markets for a product imported by China. Product: 2709 Petroleum oils and oils obtained from bituminous minerals, crude“
https://www.trademap.org/Country_SelProductCountry_TS.aspx?nvpm=1%7c156%7c%7c%7c%7c2709%7c%7c%7c4%7c1%7c1%7c1%7c2%7c1%7c2%7c1%7c
 (külastatud 17. aprill, 2020)

Trade Map. 2020c. „List of supplying markets for a product imported by India. Product: 2709 Petroleum oils and oils obtained from bituminous minerals, crude“
https://www.trademap.org/Country_SelProductCountry_TS.aspx?nvpm=1%7c699%7c%7c%7c%7c2709%7c%7c%7c4%7c1%7c1%7c1%7c2%7c1%7c2%7c1%7c1
 (külastatud 17. aprill, 2020)

U.S. Energy Information Agency. 2017. „EIA projects 28% increase in world energy use by 2040.“ <https://www.eia.gov/todayinenergy/detail.php?id=32912> (külastatud 14. aprill, 2020).

U.S. Energy Information Agency. 2020a. „U.S. primary energy consumption by energy source, 2019“ <https://www.eia.gov/energyexplained/us-energy-facts/> (külastatud 14. mai, 2020).

U.S. Energy Information Agency. 2020b. „U.S. Imports by Country of Origin.“
https://www.eia.gov/dnav/pet/pet_move_impcus_a2_nus_ep00_im0_mbb1_m.htm
 (külastatud 17. aprill, 2020).

U.S. Energy Information Agency. 2021a. „Annual petroleum and other liquids production“ <https://www.eia.gov/international/data/world/petroleum-and-other-liquids/annual-petroleum-and-other-liquids-production> (külastatud 20. aprill, 2021).

U.S. Energy Information Agency. 2021b. „What countries are the top producers and consumers of oil?“ <https://www.eia.gov/tools/faqs/faq.php?id=709&t=6> (külastatud 20. aprill, 2021).

Wallin, Mathias. 2018. „U.S. Military Bases and Facilities in the Middle East.“ *American Security Project*. 10.

Van De Graaf, Thijs & Michael Bradshaw. 2018. „Stranded Wealth: rethinking the politics of oil in an age of abundance.“ *International Affairs* 94:6 (2018) 1309-1310, 1317.

Worldometer. 2020. „GDP by Country“. <https://www.worldometers.info/gdp/gdp-by-country/> (külastatud 28. aprill, 2020).

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina Tristan Viidas

(isikukood: 39608211410)

annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose

Lähis-Ida mõjuvõimu muutus nafta tähtsuse vähenedes (Change of Middle East's influence relating to change in oil consumption)

mille juhendaja on Raul Toomla,

1. reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas

digitaalarhiivi DSpace'is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

2. üldsusele kättesaadavaks tegemiseks ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas

digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

3. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile;

4. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, 17.05.2021